

тоқтадық. Тамақ та, ішетін су да жоқ. Тоғайдың ішінде тұрған бір сарайларға жаяу барып түнеп, ертеңіне тағы жолға жаяу шықтық. Ел, жұрт көрінбейді, сөйтіп, әрең дегенде өлдікталдық деп біз тұратын лагерьге де жеттік. Сонда ғана біздің Архангельскіге келгенімізді білдік. Біз елден шыққанымызда жаз еді, бұл жақта қыс екен. «Киіміміз жұқа, бұл жердің қысы өте қатты екен. Сондай қиын жағдаймен Архангельск лагерьінде 29 жылдан 34 жылдың ортасына дейін қиыншылықтарына көніп, тіршілік кештік», - деп еді қайран Ахаң сол күндерді еске алған бірде...» (*Кәкішев С. Ахаң туралы ақиқат. – Алматы: Қазақстан: Шапағат, 1992*).

Естеліктерде қиын қыстау күндері сырт айналмай, бір-біріне қолдау көрсетіп отырған зиялыларымыздың асыл қасиеттерінің зерделенуі ғанибет. 1935 жылы Халық ағарту наркомында Құдайберген Жұбановпен қатар еңбек еткен Данабике Байқадамқызынан Д.Досжанов жазып алған естеліктің айтары теңіздей телегей.

«...Құдекең маған келіп: «Осы сендер Ахмет ағаның үйімен араласып тұрасыңдар ма?» – деп сұрады. «Араласып тұрамыз», – дедім. «Онда мына бір кітапты Ахаңның өз қолына апарып берші, не айтқанын келген соң айтарсың», – деді. Қалың кітап қағазға ораулы екен. Курьер болып істейтін Мотя есімді қыз бола тұра маған сенім білдіргенінде бір гәп болғаны ғой деп жүгіріп ала жөнелдім. Ахаңдарың верандалы особняк үйі ол кезде Кастекская деген көшеде болатын. Ауладан еніп барсам Ахаң білегін сыбанып еден жуып жатыр екен, ыңғайсызданып, өз-өзімен ұялып қалдым. «Ә, кептер, келдің бе, – деді белін жазып, – әжең ауру, үйді өзім жинаймын, тамақты өзім пісіремін». Мен ораулы кітапты ұсындым. Ахаң сұқ саусағымен ернін басып, көріні есікті нұсқады, «пәле болды бір», – деді, сөйткенше болған жоқ, есік сықыр ете қалды. Аңдушы болып жүрген көршісі екен. Ахаң кітапты алып бөлмесіне еніп кетті де біраздасын қайта шықты. «Мұдай қалың кітапты аударма алмаймын, бұрынғыдай саушылығым жоқ», – деді. Кітапты қайтарып берді. Қайтып келе жатып жанашыр кісілер, Құдекең бас болып ақша жинап, кітаптың арасына салып мен арқылы беріп жіберген-ау деп ойладым. Болған оқиғаны баяндап, Құдайберген ағаға кітабын қайта әкеліп бердім...» (Досжанов Д. Абақты. – Алматы: Қазақстан, 1992.).

Адамдық диханшысының шапағатына бөленген Әубек Сатыбалдыұлы, Бәйеке Жұмабайұлындай қазыналы қариялардан 1990 жылдары өлкетанушылар Байтұрсын Ілияс, Ибраһим Ағытайұлы, ахметтанушы Райхан Имаханбет жазып алған естеліктер де мәйекті.

Түйіп айтқанда, ел қорғаны, әлеумет қызметкері, ұлт ұстазы, ғылым саңылағы, қалам қайраткері, әулет тірегі бола білген ғұламаның жарқын бейнесін қастерлеуіміздегі таным көкжиегін кеңейтетін естеліктерден алар тәлім мен тағылым сарқылмақ емес.

ОҚИТУДАҒЫ ТИІМДІ ӘДІСТЕРДІҢ АХМЕТ БАЙТҰРСЫН ОЙЛАРЫМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ

Қазанбаева А.З.

Фил.ғ.к., қауымдастырылған профессор

Академик Е.А.Бөкетов атындағы

Қарағанды Университеті

Қарағанды қ., Қазақстан

Қазіргі кезеңде білім беру саласында және еліміздің рухани өмірінде елеулі өзгерістер болып, жаңалықтар еніп жатқаны мәлім. Бүгінгі жас ұрпақтың рухани кеңістігін қалыптастырудың алғышарты мектепте жасалады. Хакім Абайдың «...Тегінде адам баласы, адам баласынан ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселермен озбақ. Онан басқа нәрселермен оздым ғой демектің бәрі де-ақымақтық», - деп отырғаны тегін емес. Бүгінгі ақпарат ғасыры теңдесі жоқ білімді, іскерлікті, озық ойды, ұлт алдындағы жауапкершілікті талап етеді. ХХІ ғасырдың жан-жақты зерделі, зейінді, дарынды,

талантты, ұлтжанды тұлғасын қалыптастыру бағытындағы білім беру мәселесі мемлекетіміздің басты назарында. Білім мен ғылымның Қазақстан дамуына оңтайлы әсер етуі үшін дүниежүзілік кеңістікке ену, білім беруді одан әрі демократияландыру, оқыту жүйесін заман талабына сай үйлестіре алу міндеті туындап, білімге, бүкіл оқу-әдістемелік жүйеге жаңа талаптар қойылуда. Осы тұрғыдан алғанда мұғалімге білім берудің тиімді жолдарын қарастыру, таңдай білу еркіндігі тиіп отыр. Сондықтан қазіргі таңдағы педагогика жаңалықтарын, инновациялық технологияларды қазіргі уақытта әрбір пәннің ерекшелігіне қарай қолдана білу – оқыту мақсатына жетудің бірден-бір жолы. Алайда дәстүрлі әдіс-тәсілдеріміздің берері мол екенін де есте ұстауымыз қажет. Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлы бүгінде педагогикада жиі айтылып жүрген дағдыға ерекше назар аударған. Ахмет Байтұрсынұлы: «Әдісін алғанша қай істе де қиын болады. Әдісін алған соң, қайсысы да болса оңайланады. Істің шапшаң істелу күйге жетуі, қайта-қайта істеліп, дағдыға айналған кезде болады» [1;245].

Қазақстан білім стандартының жасалуы, жаңа оқулықтардың жазылуы, жаппай компьютерлендіру, инновациялық технологияды қолдану, білім сапасын арттыру, әлемдік білім кеңістігіне ену, кредиттік технологияға көшу мақсатындағы жұмыстардың бәрі – еліміздің жаңалыққа талпынысының куәсі. Қазіргі таңда жалпы орта білім беретін мектептерінде қазақ тілі пәнінің берілу сапасына заман талабы артып отырғаны мәлім. Қазіргі жас ұрпақ өз Отанына адал қызмет ететін талабы мен біліктілігі, білімі мен мәдениеті жоғары, бәсекеге қабілетті, әлемдік өркениетке ұмтылған, мемлекеттік тілді жетік меңгерген, өз пікірін еркін айта алатын маман болуы қажет. Осы талапқа сай оқушылардың белсенділігі мен танымдық іс-әрекеттері арқылы оқушылар шығармашылығын дамыту, қажетті жағдайда айрықша шешім қабылдай алатын жеке тұлғаны қалыптастыру, осыған орай оқытудың жаңа технологияларын енгізе отырып, білім беру мен тәрбиелеу-мұғалімдер алдындағы басты міндет.

Инновация – жаңалыққа талпыну, бұл жай ғана сөз емес немесе еліктеушілік емес, қатал шындық, өмір қажеттілігі. Мемлекеттік тілді жан-жақты меңгертуде ақпараттық технологиялардың мүмкіндігін тиімді қолдана білу, сабақ жүргізудің жаңа оқыту әдістерін әзірлеу – қазіргі кезеңде ең өзекті мәселелердің бірі. Үйретілетін тілдік материалдарға, жалпы оқу бағдарламасына өзгерістер еніп, бұрынғыға қарағанда күрделеніп, тілді үйретудің әдіс-тәсілдерінің де жетілдіріліп жатқаны да белгілі. Қазір әдістеме ғылымында «оқытудың жаңа технологиясы» деген ұғым кеңінен қолданылуда. Оқыту технологиясы мен әдістеме ғылымы бір-бірімен тығыз байланыста. Екеуінің де мақсаты бір, яғни оқытудың тиімді жолдары. Инновация дегеніміз – білім, тәрбие жұмысына жаңалық енгізу, яғни, жаңа әдістемелік амал-тәсілдерді, құрал-жабдықтарды, жаңа концепцияларды жасап, оларды қолдану және оның тиімділігіне назар аудару.

Білім беру саласының қызметкерлері алдына қойылатын мақсат — оқытудың әдіс тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгеру. Қазіргі таңда оқытушылар, мектеп мұғалімдері сабақ барысында инновациялық және интерактивтік технологияларды пайдаланып, сабақтың сапалы және жоғары дәрежеде өтуіне ықпал етіп отыр. «Сабақ беру – үйреншікті жай ғана шеберлік емес, ол жаңадан жаңаны табатын өнер», - деп өткен ғасырда айтқан Ж. Аймауытов пікірінің жаны бар[2;85]. Сондықтан оқыту әдістерін жетілдіру арқылы оқушылардың белсенділігін, қызығушылығын, ұғуын, ойлауын, іскерлігін арттыратын тапсырмаларды көптеп іздестіріп жүргізуіміз қажет. Сабақты дұрыс ұйымдастыру, әдіс-тәсілдерді орынды қолдана білу-мұғалімнің алдында тұрған ең басты мақсат. Білім беру жүйесінде инновация деп жиі айтамыз, жаңалықтың да жаңалығы бар. Ахмет Байтұрсынұлы айтсақ «...ұлт тіліне лайықтысы бар, лайықсызы бар» қажетіне қарай қолданып, тиімді тұстарын пайдалануымыз керек[1;240]. Қазіргі заман талабына сай өтетін сабақтар білім берудің жаңа мазмұнына, өмір талабына сай, оқушылардың ой-өрісіне ықпал ететіндей болуы қажет.

Оқытудың бірден-бір тиімді технологияларының бірі – инновациялық технологиялар. «Инновация» ұғымына ғалымдар әртүрлі анықтамалар берген. Инновация латын тілінен аударғанда «жаңа», «жаңалық», «жаңарту» дегенді білдіреді немесе «инновация» - бұл нақты қойылған мақсатқа жетуде ойға алынған жаңа нәтиже. Э.Раджерс инновацияны былайша түсіндіреді: “Инновация – нақтылы бір адамға жаңа болып табылатын идея” Майлс: “Инновация – арнайы жаңа өзгеріс. Біз одан жүйелі міндеттеріміздің жүзеге асуын, шешімдерін күтеміз” - дейді[3;69]. Инновация қоғамның пайда болу кезеңінен бері жүзеге асырылып келе жатса да, педагогикалық категория ретінде ХХ ғасырдың 70-80 жылдарында ғана қолданысқа енгізілді. Әдетте инновация бірнеше өзекті мәселелердің түйіскен жерінде пайда болады да, берік түрде жаңа мақсатты шешуге бағытталады, педагогикалық құбылысты үздіксіз жаңғыртуға жетелейді. Осыған орай, Р.Масырова мен Т.Линчевская “Жаңару” дегенімізді былай деп түсіндіреді: «Жаңару – белгілі бір адам үшін әділ түрде жаңа ма, әлде ескі ме оған байланысты емес, ашылған уақытынан бірінші қолданған уақытымен анықталатын жаңа идея», - дейді, яғни инновациялық технологияның негізі – жаңалықтарды қалыптастыру, практикада қолдану, жүзеге асыру және оның тиімділігін айқындау [4;119].

Қазақстанда алғашқылардың бірі болып «Инновация» ұғымына қазақ тілінде анықтама берген ғалым Н.Нұрахметов. Ғалымның айтуынша: “Инновация, инновациялық үрдіс деп отырғанымыз – білім беру мекемелерінің жаңалықтарды жасау, меңгеру, қолдану және таратуға байланысты бір бөлек қызметі”, - деген анықтама беріледі. Н.Нұрахметов “Инновация” білімнің мазмұнында, әдістемеде, технологияда, оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыруда, мектеп жүйесін басқаруда көрініс табады деп қарастырып, өзінің жіктемесінде инновацияны, қайта жаңарту кеңістігін бірнеше түрге бөледі: жеке түрі (жеке – дара, бір-бірімен байланыспаған); модульдік түрі (жеке – дара кешені, бір-бірімен байланысқан); жүйелі түрі (мектепті толық қамтитын)[5;17]. Ал жалпы инновацияны модификациялық, комбинаторлық, радикалдық деп үш түрге бөлуге болады. Модификациялық инновация – бұл бұрын қолда барды дамытумен, түрін өзгертумен айналысу. Бұған В.Ф.Шаталовтың математикаға жазған тірек конспектісі және оны көптеген мұғалімдердің пайдалануы мысал бола алады. Комбинаторлық модификация – бұрын пайдаланылмаған, белгілі әдістеме элементтерін жаңаша құрастыру. Бұған пәндерді оқытудың қазіргі кездегі әдістемесі дәлел. Радикалдық инновация – білімге мемлекеттік стандарттарды енгізу жатады. Мемлекеттік стандарт білім беруде, негізінен, мөлшерлерді, параметрлерді, деңгейлік және сапалы оқытудың көрсеткіштерін қалыптастырады[6;12].

Қазіргі кезеңде қолданылып жүрген инновациялық технологияның негізінде тұлға тәрбиелеуде назар аударатынымыз: әрбір білім алушының жеке және дара ерекшеліктерін ескеру; оқушылардың қабілеттері мен шығармашылығын арттыру; оқушылардың өз бетінше жұмыс істеу, іздену дағдыларын қалыптастыру. Инновациялық технология түрлеріне: білім беруді ізгілендіру технологиясы; проблемалық оқыту технологиясы; тірек сигналдары арқылы оқыту технологиясы; түсіндіру, басқарып оза оқыту технологиясы; деңгейлік саралап оқыту технологиясы; міндетті нәтижеге негізделген деңгейлеп саралап оқыту технологиясы; модульдік оқыту технологиясы; жобалап оқыту технологиясы; сын тұрғысынан ойлау технологиясы; ірі блогты шоғырландыра оқыту технологиясы, қатысымдық технологиясы, сатылай кешенді талдау технологиясы және т.б.

Инновациялық білім беру – іскерліктің жаңа түрі. Инновациялық қызмет оқу ісін дамытуға, пәндердің мәнін тереңдетуге, мұғалімнің кәсіптік шеберлігін арттыруға басқа жаңа технологияларды енгізуге, пайдалануға және шығармашылық жұмыстар жүргізуге бағытталған. Мұндай технологияларды қолдануда оқытушы ұтады, яғни ол сабақты тиімді ұйымдастыруға көмектеседі, оқушының пәнге деген қызығушылығы артады.

Қорыта келгенде, жаңа инновациялық педагогикалық технологияны қолдануда басты назарда болатын тұстары төмендегідей:

– әрбір білім алушының білім алу, даму, басқа да іс-әрекеттерін мақсатты түрде ұйымдастыра білу керек;

- өз бетінше жұмыс істеу дағдысын қалыптастыру, іскерліктерін дамыту;
- аналитикалық ойлау қабілетін дамыту;
- оқушының танымдық қабілетін қалыптастыру және дамыту;
- оқушыны ізгілікке ұмтылдыру;
- шығармашылық икемділігін дамыту;
- әр оқушының қабілеті мен мүмкіндігіне қарай оқыту;
- оқушының жан дүниесін тәрбиелеу;
- жеке тұлғаны қалыптастыру;
- кретивті ойлайтын жас ұрпақты тәрбиелеу;

Ойымызды түйіндейтін болсақ, инновациялық технологиялар оқу үрдісінде оқытудың әрі формасы, әрі әдісі ретінде дербес категория болып табылады. Бүгінгі таңда, жалпы орта білім беретін мектептерде қазақ тілінің берілу сапасына ерекше мән беріліп, оқыту үрдісінде жаңа әдіс-тәсілдерді, инновациялық технологияларды енгізу уақыт талабы десек те болады. Инновациялық, заманауи әдіс-тәсілдер сабақ барысында ұтымды қолдану мұғалімнен шеберлікті, ізденісті қажет етеді. Инновациялық технологиялар оқушылардың шеберлік қабілеттерін жетілдіріп, өз пікірін дәлелдеуге, сыныптастарымен еркін пікірлесуге ықпал жасайды. Оқушылардың танымын кеңейтіп, ойлау қабілетін, ізденімпаздығын, еңбекқорлығын жетілдіруге, олардың сөздік қорын дамытуға, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді. Жалпы, педагог ғалымдар жаңаша тәсілдердің бірнеше түрлерін оқыту үрдісінде қолдану мәселесіне ерекше көңіл аударып келеді. Жаңашыл әдіс-тәсілдермен қатар Ахмет Байтұрсынұлының сауаттау әдісін ерекше айтып кетуімізге болады. Сауаттау әдісін үйрену әдісінің табиғи жолмен берілетіндігін нақты мысалдармен дәлелді жеткізеді. Бұл жерде ерекше көңіл аударатын мәселе қарапайымнан күрделіге өту үнемі ескеріліп отырады.

Ғалым А.Қыраубаеваның пікірінше: «Нағыз мұғалімнің еңбегі – суреткердің еңбегі сияқты шығармашылық еңбек» [10;65]. Бүгінгі таңдағы білім беру жүйесіндегі реформалар әрбір пән мұғалімінен үнемі ізденісте, шығармашылықта еңбек етуді талап етеді. Осы тұрғыдан алып қарағанда оқыту үрдісінде инновацияны қолдану тиімді әдіс-тәсілдердің бірі болып табылады. Бірнеше жылдар бойы қалыптасқан дәстүрлі әдіс-тәсілдерден де қол үзіп қалмауымыз керек. Олардың да тиімді тұстары бар, кейбір жаңалықтарымыз мазмұны сақталған, тек формасы ғана өзгеріске түскені кейде байқалып жатады.

Білім беруді ізгілендіру, демократияландыру бағытын өрістеудің мәні пәндерді оқыту жүйесін жеке тұлғаны қалыптастырудың жолдарымен, оның даму траекториясымен сәйкестікте ұйымдастырудан көрініс табады. Оқушылардың өзін-өзі тануына, өзіндік санасының өсуіне, оның дара тұлға ретіндегі қасиеттерінің қалыптасуына мүмкіндік туғызу жаңа педагогикалық парадигманың өзегін құрайды. Қазіргі кезеңде «педагогикалық технология» – оқытушының практикалық қызметінде жүзеге асатын педагогикалық жүйенің логикалық негізделген жобасы. Қазір педагогикада оқытудың тиімді жолдары, жаңа технологиялар мен жаңа әдіс-тәсілдерін қарастыру процесі жүріп жатыр. Бүгінгі оқыту жүйесінде әр түрлі жаңа технологияларды пайдалану тәжірибеге еніп, нәтижелерін беруде. Сондықтан оқытудың жаңа педагогикалық технологиясын зерттеу әрі қолдану – қазақ тілін оқыту әдістемесінің де еншісіндегі басты мәселелердің бірі.

Ұрпақ тәрбиелеу мәселесі – қоғам дамуының талабына қарай өзгеріп, дамып жетіліп отыратынын ескерсек, оқушыларға тек пәнді игертіп қана қоймай, оны болашақта қажетіне жарата алатын, мемлекеттік тілді жетік меңгерген, жан-жақты дамыған тұлға ретінде тәрбиелеуге ерекше мән беріледі. Оған жету үшін білім беру үрдісіне оқытудың инновациялық технологияларын енгізіп, сол арқылы оқушының шығармашылық ойлауын,

рухани-мәдени дамуын, танымдық деңгейін жетілдіруде, интеллектуалдық өсуін қалыптастыруда айрықша көрініс береді.

Ұлт ұстазы, ұлттың рухани көсемі, қазақ тілі мен әдебиетін оқыту әдістемесінің негізін салушылардың бірі, ғалым-ағартушы Ахмет Байтұрсынұлы: "Жақсы дерлік те, жаман дерлік те бір әдіс жоқ. Әдіс керектіктен шығатын нәрсе. Әдістің жақсы жаман болмағы жұмсалатын орынның керек қылуына қарай. Әдістің де озығы бар, тозығы бар, әрбір ұлт тіліне лайықты - лайықсызы бар, қолайлысын таңдап алу күрделі іс" - деп түйін жасайды [1;240]. Ғалым-ұстаздың жоғарыда келтірілген пікірінің күні бүгінге дейін өзектілігі жоғары және ғылыми-әдістемелік тұрғыдан тәрбиелік, тәлімдік мәні көкейкесті екенін байқаймыз. Әрбір педагог дәстүрлі әдіс-тәсілдер мен инновациялық технологияны қажеттілігіне қарай ұтымды, тиімді қолданғанда ғана белгілі бір нәтижеге қол жеткізе алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Байтұрсынұлы А. Тіл – құрал. – Алматы. «Сардар» баспа үйі 2009.
2. Аймауытұлы Ж. Психология. – Алматы. 1995.
3. Арысбаева З. “Инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдану ерекшеліктері”.// Қазақстан мектебі. № 1. 2007.
4. Бейсембаева А. “Оқу-тәрбие үрдісін ізгілендірудің мүмкіндіктері”. // Қазақстан мектебі. № 4. 2001.
5. Жүнісбек Ә. Жаңа технология негізі – сапалы білім. – //Қазақстан мектебі, №4, 2008.
6. Нағымжанова Қ. Инновациялық технологияның құрылымы. – Алматы. Өркен, 2007.
7. Гин А.А. Приёмы педагогической техники: Свобода выбора. Открытость. Деятельность. Обратная связь. Идеальность : Пособие для учителя. – 5-е изд. – М.: Вита – Пресс, 2003.
8. Садуова Ж.Н. Жаңа педагогикалық технологиялар арқылы болашақ мұғалімдердің кәсіби бағыттылығын қалыптастыру. – //Қазақстан мектебі, № 5, 2013.
9. Мұхамбетжанова С.Т., Мелдебекова М.Т. Педагогтардың ақпараттық – коммуникациялық технологияларды қолдану бойынша құзырлылықтарын қалыптастыру әдістемесі. Алматы: ЖШС «Дайыр Баспа», 2010.
10. Педагог кадрлардың біліктілігін арттыруда оқытудың жаңа технологияларын енгізудің тиімді жолдары. Алматы. 2006.
11. Қадірқайырұлы Қ., В.М.Монахов, Л.Оразбекова, Т.Әлдібаева. Оқытудың педагогикалық жаңа технологиясы. Алматы. 1999.
12. Авдарсолқызы С., Авдарсолұлы М. Ақпараттық – коммуникациялық технологияны оқыту. Алматы. 2013.

ҚАЗАҚ БАЛАСЫН ҚАРАҢҒЫЛЫҚТАН, ЖАРЫҚҚА ҰМТЫЛДЫРҒАН – АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ

Калиоллина Г.Р.

*Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
«№61 жалпы білім беретін мектеп» КММ
Қарағанды қ., Қазақстан*

Қалам ұстап, ой кешкен ғұламаның қазақ әдебиетіндегі негізгі жанрларды қалыптастырып, өрісті һәм жемісті шығармашылығы, оның жазған поэзиялық туындыларын айтпағанда зерттеу еңбектері біздің сөз өнерімізге қосылған қымбат қазына. Жан-жақты өнер иесі, тоғыз қырлы, бір сырлы арыстың қаламынан туған құнды дүниелер жұрттың ой-санасында, елдің ақыл-зердесінде мәңгілікке қалды. Олай дейтініміз,